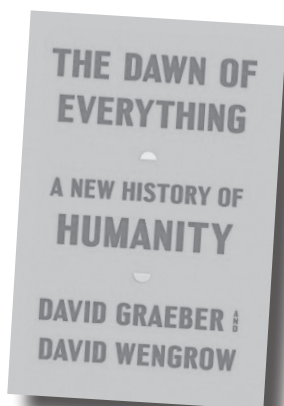

En ny syn på vår historia

Gunnar Hillerdal har läst den omtalade *The Dawn of Everything – A New History of Humanity* av David Graeber och David Wengrow och delar med sig av sina reflektioner.

Denna bok har varit omskriven i USA och Storbritannien men har av någon anledning knappt uppmärksammats i Sverige. För en skeptiker finns mycket av intresse, eftersom många vedertagna historiska "sanningar" ifrågasätts och diskuteras. Författarna har en vänsterinriktad ideologi och delvis en anarkistisk sådan, vilket klart har påverkat deras slutsatser. Deras teser är inte desto mindre mycket väl underbyggda.

Det första kapitlet handlar om framför allt fransmännens relationer med Amerikas urinvånare under 1600- och 1700-talet. Det som nu är sydöstra Kanada och en stor del av nuvarande USA var då en fransk koloni, eller snarare intresseområde. Till skillnad från den senare ang-

losaxiska eran var fransmännen vid denna tid mest intresserad av handel och mission, inte av att emigrera i stor skala och skaffa nya bosättningar. Detta innebar ett umgänge på ganska lika villkor, handelsmän och missionärer lärde sig språket och kunde diskutera med de så kallade indianerna och försökte övertyga dem om det västerländska livets och kristendomens fördelar. Enstaka personer från de nordamerikanska samhällena reste till och med till Frankrike och kunde med egna ögon se hur det såg ut där. Dessa "primitiva vildar" (som var jordbrukare med ganska stora hövdingadömen med väl utvecklad organisation) visade sig då vara mycket kritiska: de vita männen var alltför villiga att lyda sina kungar och andra herrar, de saknade den empati och det samarbete som var självklart i det nordamerikanska samhället där frånvaron av pengar gjorde alla mer jämlika, i Amerika saknades det helt tiggare och så vidare. Dessa samtal mellan franska missionärer och handelsmän med "indianer" publicerades på

franska i ett antal böcker som kom ut i stora upplagor och som fanns i de flesta medelklasshem i Frankrike under 1700-talet. De lästes av de stora förgrundsmännen inom upplysningen, och detta ifrågasättande av den rådande ordningen (och bevisen för att andra sätt att organisera samhället var möjliga) gav sannolikt viktiga impulser till dem. En intressant men väl underbyggd tanke var att den franska revolutionen (*liberté, égalité, fraternité*) var ytterst inspirerad av indianska filosofer!

En vitt spridd uppfattning om civilisationers uppkomst är att vi från början levde i små grupper på jägar- och samlarstadiet och att vi alla då var likvärdiga. Så småningom blev vi jordbrukare och bildade större samhällen. Då krävdes administration och ledning uppifrån, det vill säga att en hierarki blev nödvändig. I och med detta uppkom inte bara stora ojämlikheter utan även privat egendom och krig som utmynnade i imperier och kungadömen. Först på senare tid har vi lyckats utveckla demokrati och återigen bli någorlunda jämställda. Genom framför allt arkeologiska, men även antropologiska delvis bortglömda studier, kan författare visa att dessa idéer enbart är myter. Det verkliga förloppet var helt annorlunda, mycket mera spännande och oerhört växlande mellan tid och plats.

Vår föreställning om jägar- och-samlarstadiet bygger på de få grupper som fortfarande finns kvar. Dessa grupper är undanträngda i karga ökenområden eller otillgängliga djungler och långt ifrån opåverkade av omgivningen. Om man vill framhålla att de är fredliga finns bra exempel från södra Afrika; om man å andra sidan vill hävda att de är krigiska finns alltid någon stam från Amazonas djungler som man kan hänvisa till. Innan agrarsamhälle-

na ockuperade världens bästa och bördigaste områden var naturligtvis jägar- och samlarlivet helt annorlunda.

Innan de olika stammarna i Nordamerika hunnit decimeras och nästan elimineras helt av infektioner, militärer och bosättare med gevär, hann man göra en hel del antropologiska undersökningar på relativt opåverkade grupper och stammar. Olikhetererna var påfallande mellan dessa. Mycket större än de exempelvis var mellan Aten och Sparta, som trots att båda var grekiska stadsstater, hade mycket olikartade politiska förhållanden. Vissa stammar levde av jordbruk, andra levde gott på de vilda växter och djur som fanns i överflöd och motsatte sig ibland aktivt att odla jorden. Vissa var aristokratiskt styrda, andra påfallande ”demokratiska” och huruvida de levde av jakt eller jordbruk påverkade knappast detta. Bofasta stammar som

levde gott på lokalt överflöd, enligt definition ”jägare-samlare”, kunde ha en mycket hierarkisk samhällsbyggnad och till och med ha slavar. Andra satte en ära i att arbeta hårt och klara sig själva. Även i rena odlarsamhällen kunde personlig frihet inte bara förekomma utan var ofta regel.

Den agrara ”revolutionen” var ingen revolution. Att så växter kunde komplettera mathållningen och har använts i liten skala i många årtusenden, speciellt vid floder som tidvis svämmat över och sedan lämnat bördig och fuktig jord som inte behövt bearbetas och därför lätt kunde besås.

Arkeologin har också visat att det för flera tusen år sedan fanns stora bosättningar som innefattade tiotusentals invånare, men där det uppenbarligen inte fanns någon ”härskande elit”. Sådana är ju som regel lätta att påvisa genom att vissa gravar är fyllda med lyxartiklar eller till och med omgivits av avlivade slavar, anförvanter, tjänare och/eller offrade hästar eller liknande, samt att någon byggnad är betydligt pråligare än övriga. Det senare kan ju också varit ett tempel, och mycket talar för att sådana områden kan ha varit centrum för någon religion. Vissa av dessa ”städer” hade en konstant stor befolkning, andra var mera som vallfartsorter som kanske någon gång om året samlade stora mängder personer från stora områden. Arkeologin tyder på att det redan på istiden samlades stora skaror vid speciella tillfällen för att festa och träffas och sedan spreds dessa traditioner ut i små grupper över större områden resten av året.

Religion har sannolikt varit en orsak till, eller effekt av, vissa stora möten. Även om de förmodligen från början varit ett tillfälle att träffas och religionen bara varit en bi-

Kulle i Cahokia.

sak kunde den utvecklas till att bli huvudsaken. Ett exempel är Cahokia i södra Nordamerika, där ett stort antal av människor konstruerade kullar finns. Vid träffarna har man gemensamt grävt upp lera och jord och omsorgsfullt konstruerat dessa kullar som en del av religionsutövandet och samtidigt festat. Ett stort antal människor kan uppenbarligen med gemensamma mödor uträtta storverk på kort tid. Cahokia var befolkat i flera århundraden och typiska fynd av skulpturer med mera spreds ända upp till nuvarande Ontario, Kanada. Först i slutet finner man spår av en elit och ett befäst mindre område, vilket dock bränts och förstörts – sedan var Cahokias tid över och området avfolkades.

De första städerna i Mesopotamien var också initialt till synes demokratiska. Det vill säga, man har inte funnit några säkra spår på någon härskarelit. "Heroiska" och krigiska grupper finner man tidigast utanför Mesopotamiens randområde, uppe i bergen varifrån jordbruksområdet genom handel försörjdes med metaller, timmer med mera. Som ett skydd mot räder från dylika grupper organiserade städerna ett försvar och utnämnde då en sannolikt från början tillfällig ledare – men slutresultatet kunde vara en kung eller motsvarande med makt även i fredstider. Ett effektivt sätt var uppenbarligen att ledargestalten – faraon, kejsaren, inkan eller liknande – helighetsförklarades och själv blev till en gud. Skatter, krigstjänstgöringar, pyramidbyggen och andra åligganden kunde då bli en form av religionsutövning och behovet av militärmakt för utkrävande av dem blev mindre. Jämför hur det var med oss på medeltiden: kungen var "av Guds nåde", det vill säga, tillsatt av Gud Fader själv, och måste därför lydas och aktas.

De stora imperierna genom världshistorien lämnade efter sig monumentala byggnadsverk och har därför av historiker betraktats som civilisationens höjdpunkter, medan tiderna emellan betecknats som "kaos" eller ganska ointressanta övergångstider. Ett bra exempel är det gamla Egypten med Gamla, Mellersta och Nya Rikena. I själva verket var det kanske under tiderna mellan rikena som de vanliga människorna hade sin bästa tid – de slapp slita och släpa för överheten och kunde sköta sig själva. Ju mindre enhet, desto mindre makt för eliten eftersom den måste ta mer hänsyn till befolkningens väl och ve. Även de stora imperierna var helt beroende av lokala ledare, som dels måste se till att centralmakten fick sin del, dels ofta ville

Cheopspyramiden och Sfinxen, 1858.

ha en stor del av kakan själva, och samtidigt inte kunde plåga dem som producerar rikedomarna för hårt eller lägga sig i deras dagliga liv – för det kunde leda till uppror eller protester, vilket ju skulle vara kontraproduktivt (och starkt ogillas av högsta ledningen).

För gemene man innebar alltså dessa imperier långt ifrån några fördelar. Inkariket har av några historiker betraktats som nästan socialistiskt – inkan anses vara den som såg till att jord och arbete fördelades efter behov. I själva verket var detta en helt lokal företeelse, de olika byarna hade i långa tider praktiserat egalitära principer innebärande att jord och förnödenheter gavs till de behövande, och detta fortsatte så gott det gick, trots imperiets ytterligare pålagor som enbart innebar en utsugning. På

samma sätt var till exempel bevattningsanläggningarna i det gamla Egypten och Mesopotamien en uppgift för den lokala befolkningen, som utmärkt väl kunde samarbeta och samordna dem utan order uppifrån.

Det är naturligtvis i princip omöjligt att från arkeologiska fynd tolka hur den tidens människor tänkte och tyckte. Huvudpoängen är dock helt klar: våra förfäder har i princip fungerat som vi och kunnat tänka, filosofera, pröva olika politiska lösningar på samhällsproblem och i många fall hållit hårt på sin frihet. Författarna menar att vi tidigare mer eller mindre undermedvetet har betraktat dem som primitiva och knappast kapabla att fundera över existentiella problem, men att detta inte är annat än fördomar. De visar på ett exempel, ett citat ur boken "Sapiens", där Yuval Harari skriver att våra förfäder sannolikt levde på olika sätt, "en del som bonoboer, andra mera som schimpanser". Om man inser att dessa människor är just människor precis som vi, skulle man istället skriva att några levde som hippies, andra mera som Hells Angels. Det är svårt att inte hålla med om detta.

Sammanfattningsvis: människorna har varit precis som vi åtminstone så långt vi kan se tillbaka, ungefär 10 000 år. Sannolikt sedan vår art uppkom för minst 200 000 år sedan. Demokrati, frihet, samarbete i stor skala utan härskande eliter liksom diktaturer, krig och förtryck har förekommit. Jordbrukets uppkomst var ingen "revolution" utan en gradvis evolution över tusentals år som kunde praktiseras i olika skala och överges eller tillämpas. Privat egendom har inget med jordbruk att göra, det kan finnas helt utan odlingar och tvärtom: man kan äga jord tillsammans och också odla den. De stora imperierna har inte va-

rit nödvändiga för bevakningar och dylikt utan bara varit till för eliternas bästa och innebar förtryck och utsugning av den övriga befolkningen.

De två författarna drar ibland lite för yviga slutsatser. Deras vänsterideologi har nog till viss del övergått i önsketänkande. Men de har ofta goda argument och jag tror att det är nyttigt att få nya aspekter på vår historia. Inte minst att man, till exempel, ifrågasätter att krig och privat egendom är en följd av att vi började odla vår mat och att alla samlar- och jägarsamhällen var egalitära. Historien är mycket mer spännande än så!

[Boken finns nu översatt till svenska som *Början på allt: En ny historia om mänskligheten*, red. anm.]

THE DAWN OF EVERYTHING

A NEW HISTORY OF HUMANITY

David Graeber & David Wengrow, 2021

Förlag: Penguin Books